

Leviticus 19,17-19 Milovat budeš bližního...

Autor přípravy

[Pierre Magne](#)

1. První reakce

Okamžitě se vybaví některá novozákonní místa, která tento text přejímají: podobenství o milosrdném Samaritánovi, některá Pavlova napomenutí a Ježíšovy výroky v evangeliích atd.

Toto “příkázání” patří mezi vůbec nejznámější.

Leckoho možná překvapí, že se objevuje ve Starém zákoně. Je to tak: je to příkázání předkřesťanské a je univerzálnější než křesťanské tradice.

Leviticus je kniha málo známá, plná příkazů, předpisů a obřadů; místy je obtížné ji číst. A přece je toto slavné příkázání právě zde, a ne třeba ve známých příbězích Gn či Ex anebo u proroků.

Zvláštní je kontext, ve kterém toto příkázání čteme: nenávist, kárání, hřích, pomsta, zášť. Snad bychom čekali spíš něco o filantropii a charitě, leč marně.

Mluvíváme o “příkázání”, není to však protimluv? Lze lásku k bližnímu přikázat?

2. Text

2.1 Poznámky k některým výrazům

v.17: **§§** bratr. Tento výraz označuje blízkou osobu: bratra (Gn 4,8), synovce (Gn 14,16), člena téhož rodu (Gn 31,32), téhož lidu (Ex 2,11), blízkého přítele (Jonatan a David, 1S 1,26), spojence (1Kr 9,13) a dokonce - zdvořile - i cizince (Gn 29,4)

§§ srdce. V přeneseném smyslu označuje toto slovo to, co je v člověku nejhlubší, protějšek povrchního, zdánlivého, zjevného. Srdce je sídlem vůle, rozhodnutí; srdce je rozhodující pro to, jaký člověk je a jakým směrem se jeho život ubírá. Ve svém srdci znamená v tomto případě i uvnitř, potají.

§§§ hřích, vina. Sloveso odvozené od tohoto kořene znamená mj. minout cíl. Hřích zde není ve smyslu mravním, nýbrž označuje zlomený vztah: minout se s někým, k němuž jsme něčím vázáni - následkem je, že jej ztratíme (a ztrácíme se i sami).

§§§§ trestat, kárat; právnícký termín, jenž znamená rozhodovat, soudit (Iz 11,4), rozsoudit (Mi 4,3), volat k pořádku (Am 5,10), domlouvat (Gn 21,25). Týká se častěji soukromého postupu,

může však označovat i veřejný. Srov. Př 28,23: Kdo domlouvá člověku, dojde později jeho vděku spíš než pokrytec. Nejde o odsudek, nýbrž o pokus ukázat člověku zlo, jehož si možná ani není vědom, ačkoli je způsobil. O to důraznější je tento apel vůči tomu, kdo má domlouvat: budeš trestat (ČEP), téměř ve smyslu musíš trestat, domlouvat.

v. 18: budeš milovat bližního jako sám sebe, já jsem Hospodin. Hlásku § která uvádí sloveso milovat, lze přeložit několikerým způsobem:

a/ a milovat budeš bližního... (toto znění volí některé překlady, mj. Jeruzalémská bible):

spojka a je vnímána jako slučovací a přikázání lásky k bližnímu není důsledkem ani shrnutím toho, co v textu předcházelo, nýbrž prostým pokračováním v řadě příkazů.

b/ ale milovat budeš bližního... (tak např. ČEP): spojka odporovací - příkaz lásky je “pozitivním” vyjádřením toho, co předchozí text vyjadřoval negativně.

c/ a proto milovat budeš bližního... (tak např. francouzský TOB): spojka ve významu důsledkovém - příkaz je důsledkem toho, co bylo v textu řečeno.

Pro všechny tři možnosti by se našlo zdůvodnění. My se tentokrát přidržíme možnosti třetí.

§§§ milovat. Často užívá SZ toto sloveso, mluví-li o vztahu k někomu, kdo je na mně závislý: např. o vztahu otce a matky k synovi (Gn 22,22; 25,28), muže k ženě (Gn 24,67; 25,28), pána k otroku ((Ex 21,5), ženy k muži (1S 18,20). Milovat lze i úplatky a dary (Iz 1,23), prostoduchost (Př 1,22) či právo (Ž 37,28).

V češtině odpovídá tomuto slovesu překlad slovesem v nedokonavém vidu: zahrnuje do budoucna i zaslíbení, které se do rozkazovacího způsobu příliš nevejde.

§§- bližní. Určit přesný význam tohoto slova téměř není možné bez kontextu. Označuje totiž přítele a společníka (Gn 38,12), jakož i milence (Oz 3,1). Je zakázáno jej nenávidět (Dt 19,11), křivě proti němu svědčit, dychtit po tom, co mu patří atd. (Dt 19,11; Ž 101,5).

V Lv 19,13n označuje tento výraz člověka, který je něčím znevýhodněn: dělníka, slepého, hluchého. Lv 19,15-16 má na mysli příbuzného a “našince”, Lv 19,17-18 rovněž “naše” bratry, z našeho lidu. Ve všech případech je motivem tohoto přikázání nějaká nerovnost a nerovnováha mezi partnery (bližními): vydírání, neporozumění, pomluva, pomsta...

§§§§ jako sebe samého. Co to ovšem znamená? Je důraz na “tvé osobě”, nebo na milování (jako miluješ sám sebe)? Existuje několik návrhů, jak překládat:

- dopřej lásku svému bližnímu, který je ti podobný,
- budeš milovat svého bližního, je jako ty,
- budeš milovat svého bližního, jako miluješ sám sebe.

Jde o lásku “etnickou” (miluj toho, kdo je ti blízko, protože je ti podobný), nebo širěji

otevřenou (miluj bližního tolik, jako máš přirozeně rád sám sebe)? Obojí výklad je asi možný a dvojzračnost textu je zajímavá.

✠✠✠✠✠ já jsem Hospodin. Tato formulace (“sebezjevení”) rytmicky člení 19. kapitolu, kde se objeví celkem patnáctkrát. Lze ji vyložit takto: Bůh se zjevuje v příkázáních. Text Lv váže respekt vůči příkázáním a respekt k Bohu dohromady.

2.2. Kontext

Kniha Leviticus následuje po Exodu, jenž končil vybudováním stanu setkávání (symbolu Hospodinovy přítomnosti uprostřed lidu).

Kniha Lv tedy vykládá a popisuje, jaké je správné užívání tohoto stánku, aby zůstal místem setkávání a komunikace Boha a jeho lidu: Je třeba žít dle příkazů, které tvoří rámec všedního života, slouží jako opora při změnách a otřesech (jež mohou být vnímány jako ohrožení) a chrání před úzkostí z neznámého.

Tato pravidla umožňují, aby lid zůstal ve spojení s Bohem:

- obětní obřady a kněžské řády zajišťují prostřednictví mezi Bohem a lidmi (Lv 1-10),
- pravidla týkající se jídla, sexu a hygieny chrání před nečistotou (Lv 11-16),
- další kapitoly (Lv 19-26) se zaměřují na mravní otázky a život ve společenství.

Lv 19 tvoří série 15 příkazů, jejichž společný jmenovatel je tento: oddanost Bohu se musí projevit ve veškerém jednání a za všech zmíněných okolností; je třeba hledat, co společenství usnadňuje život, a vyhýbat se tomu, co se stává překážkou.

Výzva 19,2 Bud'te svatí, neboť já Hospodin, váš Bůh, jsem svatý slouží celé kapitole jako směrovka. Příhodnou odpovědí Izraelců na Boží svatost bude, přijmou-li sami “svaté” jednání popisované v průběhu celé kapitoly.

2.3. Komentář

Perikopa Lv 19,17-18 je krátká. Nejprve si jí povšimněme samostatně, ve druhé části se pak podíváme

a/ na formuli “zjevení” Lv 19,

b/ na širší celek 19,11-18 a na pojem “bližní”,

c/ na lásku, přátelství a politiku.

2.3.1. Lv 19,17-18

V těchto dvou verších najdeme tři a tři údaje. Budeme-li chápat ✠ stejně jako francouzský ekumenický překlad TOB (viz výše), tj. jako spojku, která uvozuje důsledek (a proto), bude vždy poslední člen trojice vyjadřovat důsledek či snad zaslíbení, nikoli řád.

v. 17: existence nenávisti a výzva k obnovení práva

Možnost někoho nenávidět se nepopírá; tento cit, který člověka žene až k tomu, aby druhému přál něco zlého, je dokonce uznán, je možný. Tento verš však naznačuje, jak to udělat, aby se tento "cit" nestal destruktivním: netajit ("ve svém srdci"), rozeznat jej a vyjádřit.

Není to totiž nenávist, kdo destruuje, nýbrž její uchování, zůstane-li nevyjádřena. Aby se nestala ničivou, má člověk kárat (trestat) toho, kdo je jejím předmětem: zkrátka říct, proč nenávist vznikla, aby bylo možné uznat chybu či vinu, již se bratr dopustil.

Už jsme zmínili, že termín kárat (trestat) označoval často veřejný postup, i soudní, jehož cílem bylo nejen vinu označit, ale i potrestat.

Odvolání k někomu třetímu oběma bratřím ve při umožní nejen to, aby pocit nenávisti došel vyjádření a "ventiloval se", ale hlavně přispěje k odpojení viny od viníka. Bratr ("našinec") se pak nestane obětí nenávisti a původní oběť (ten, kdo nenávidí) se nedopustí nového zla. Potají nenávidět a nic s tím nedělat znamená odmítnout vztah k provinilému bratrovi. Vina (hřích) by zlámala vztah k druhému - spočívala by v tom, že nenávidící nenáviděného jen míjí a mine tak cíl, jímž je napravení poničeného vztahu.

Text realisticky trvá na slovech, která označují člověka skutečně blízkého (bratr, někdo z našeho lidu): je přece snadné "milovat" někoho nebo se vystříhat nenávisti vůči někomu, kdo je dostatečně daleko, takže nehrozí dohromady žádné kontakty a tedy ani příležitosti k neshodám, natož vzájemným zraněním. Je naopak velmi nesnadné "milovat" toho, kdo je blízko a vidím se s ním denně. Příbuzné a krajany si člověk nevybírá; a konflikty hrozí vždycky hlavně tam, kde se lidé stýkají často.

V. 17 tedy zakazuje skrývat a kamuflovat pocit nenávisti. Dává právo nenávist vyjádřit a hledat další postup, aby se nestala destruktivní a nevedla k provinění na provinilém bratru. Vyzývá k obnovení vztahu, jež nalomila nespravedlnost a posléze nenávist.

v. 18: láska k bližnímu a zvládnutí destruktivních pocitů

Zášť je houževnatá vzpomínka na nějakou křivdu a újmu a doprovází ji často touha po pomstě. Zášť i msta (v. 18) by se mohly stát neblahým a destruktivním důsledkem toho, že chybělo "káraní" (v. 17), ventil pro vyjádření nenávisti a pokus o řešení. Po výzvě k vyjádření a k (dokonce veřejnému) zvládnutí pocitu nenávisti (v. 17) vyzývá v. 18, aby se člověk vyhnul zahnívání, k němuž by vedlo přemílání a uchovávání pocitu křivdy. Jestliže v. 17 vyzýval k veřejnému zvládnutí (prostřednictvím soudu nebo někoho třetího), v. 18 varuje před izolovaným soukromým činem bez prostředníků (pomsta) a před dlouhodobým zachováváním tohoto destruktivního pocitu (zášť).

Láska k bližnímu je v takovém případě výsledkem žádoucího jednání: Nemlčet, dopustí-li se

druhý viny (v. 17), a nedopustit, aby taková věc dlouho a o samotě zahnívala (v. 18). To se pak snad člověk sám nestane viníkem (v. 17) a může vůči druhému projevovat lásku (v. 18). Láska k bližnímu je tedy důsledkem takto spravedlivého, svobodného a tvořivého vztahu a sama jej obnovuje.

Oba verše zvou k činu, ale varují před omylem: Zůstane-li oběť nečinná, vlastně se dopouští křivdy na tom, kdo jí ublížil. Její reakce však musí mířit nikoli k ničení a potlačování, nýbrž ke vzájemnému přiblížení s druhým.

Poznamenejme, že překlad budeš milovat svého bližního jako sebe samého otevírá cestu k “modernímu” výkladu: jen ten, kdo sám sebe má rád, je schopen milovat druhého; jen ten, kdo sám sebe je schopen akceptovat, dokáže předávat lásku.

Tento výklad najdeme už v Sírachovci 14,5: Kdo je na sebe zlý, na koho bude dobrý? Vždyť každý z nás je objektem svých vlastních (po)citů. Postoj vůči druhým a vůči sobě nestojí proti sobě, nýbrž patří dohromady. Proto lze říci i to, že sám sebe dokáže přijmout ten, kdo je schopen přijímat druhé.

2.3.2. Širší kontext Lv 19,17-18

a/ “formule zjevení” Lv 19

Slova Já jsem Hospodin slouží jako zdůvodnění příkazů. Zdůvodnění nikoli etické (toto činite, protože je to dobré a správné), ani historické (toto činite, protože jsem vás vyvedl z Egypta), nýbrž teologické (toto činite jakožto výraz vděčnosti Bohu: neuznat tyto příkazy je totéž co popřít Boha). Uvedená věta tedy zákonné příkazy přesahuje.

V Lv 19 je tato věta vyřčena patnáctkrát; nelze však podle ní kapitolu rozčlenit. Vznikly o tom dvě teorie: snad je inspirací této (rozšířené) kapitoly desatero, anebo se tu možná dostaly k sobě různé menší celky, a to z následujících důvodů:

- vybrané bohoslužebné, rodinné, občanské a ekonomické zásady přispějí k zachování skupinové identity;
- památka vysvobození z Egypta poslouží společenství (jež je pravděpodobně v exilu) jako povzbuzení;
- zdravé mravy společenství napomohou přijímání příchozích.

Zákazy a příkazy obsažené v Lv 19 mají společenství napomoci, aby zachovalo svou identitu ve střetu s okolím, aby neztratilo vnitřní soudržnost a uchovalo si naději pro budoucí časy.

b/ “bližní” v Lv 19,11-18

Těmto osmi veršům předchází pravidla týkající se pokrmů, pěstování atd. (v. 5-10); od 19. verše následují pravidla týkající se lidských jakož i zvířecích párů (slova dbejte na má nařízení, v. 19, naznačují předěl v textu).

Verše 19,11-14 se týkají ochrany obětí krádeže nebo lži (v.11-12) a osob znevýhodněných

ekonomicky či tělesně (v. 13-14). Verše 19,15-18 se vztahují na ty, kdo patří ke stejnému lidu: nejprve (19,15-17) jsou tu pravidla, podle nichž se členové společenství budou řídit v otázkách spravedlnosti, a pak verš 18 výslovně zmiňuje členy téhož lidu.

Verše 19,15-18 natolik trvá na “rodinných” termínech (“tvůj bratr”, “tvůj bližní”, “synové tvého lidu”), až se zdá, že bližní bude nejspíš příbuzný. Což by znamenalo, že ti, kdo příbuzní nejsou, pod ochranu těchto nařízení nespadají.

Ještě dál by se dalo zajít, až k tradici, jejíž ozvěnu zaslechneme v Mt 5,43: “Slyšeli jste, že bylo řečeno: Milovati budeš bližního svého a nenávidět nepřítele svého.”. Tato tradice však není vlastní textu Lv 19, a to ze dvou důvodů:

* Historické souvislosti redakční práce s tímto textem (babylonský exil) připomínají, že menšinová skupina rozvíjí etiku, jež míří k zachování jednoty a vazeb mezi jednotlivci: Kdyby Izraelce rozdělily vnitřní konflikty, exil by nepřežili. Bylo proto důležité, aby spory řešili co nejlépe a přinášeli tak důkazy solidarity, která svědčí o lásce. Jinak řečeno: Bylo třeba zabývat se přednostně členy vlastního lidu, aby se nevytratila jeho identita a hodnoty. Být solidární a nedopustit roztržení lidu, naopak posilovat, co je společné - to byla v tomto případě láska.

* Širší literární kontext rovněž neodpovídá tradici, kterou zmiňuje Matouš. V Lv 19 totiž najdeme také verše 33-34: Bude-li přebývat s tebou ve vaší zemi někdo jako host, nebudete mu škodit. Ten, kdo bude s vámi přebývat jako host, bude vám jako jeden z vás domorodců. Budeš ho milovat jako sebe samého, protože i vy jste byli hosty v zemi egyptské. Já jsem Hospodin, váš Bůh.

Příchozí ~~je~~ cizinec, jenž žije více či méně stále uprostřed cizího společenství, které jej přijalo, a těší se tu jistým právům. Abraham je příchozím v Chebronu (Gn 23,4), Mojžíš v Midjánu (Ex 2,22), Izraelci v Egyptě (Ex 22,20).

Tento příkaz je zdůvodněn historicky (“i vy jste byli hosty v zemi egyptské”), ale rovněž - jako i v ostatních případech v Lv 19 - teologicky (“já jsem Hospodin, váš Bůh”: jednat jinak by znamenalo popírat, že je Hospodin náš Bůh). V těchto verších je láska vylíčena tedy trochu jinak: nezneužívat (ekonomicky), že je mezi námi někdo znevýhodněn tím, že je tu nový nebo cizí.

c) Láska, přátelství a politika

Dvojitá náplň slova láska zaslouží v tuto chvíli pozornost:

* Příběh lásky mezi Davidem a Jonatanem (1S 18,1,3; 20,17; 2S 1,26): třikrát se tu dočteme, že Jonatan miloval Davida jako sám sebe. Tato láska ho vedla např. k tomu, že Davidovi dal svůj plášť a zbroj (sr. 1S 18,3-4): vnitřní postoj se projevoval v konkrétních činech.

* Příkaz milovat bližního jako sám sebe je doložen i u krále Asaradona (Asýrie 681-669). Tento král uložil svým četným vazalům, aby milovali jeho následníka prince Asurbanipala jako sami sebe, jako svůj vlastní život. Znamená to, že jeho příkaz zahrnuje i připravenost zemřít (např. ve válce). Jeden z nejstarších výskytů tohoto přikázání patří tedy do vojenského kontextu.

Příklad Jonatanovy lásky k Davidovi je zřetelný: láska obnáší i konkrétní činy. Příklad vazalské lásky je trochu blíž milování v Lv: Cit ani vnitřní dispozice nařídít nelze: avšak konkrétní činy (být hotov položit život pro někoho), pravdivost (povinnost reagovat na zlo), solidarita (sám sebe neničit ničením druhého), spravedlnost (respekt k právu a "hodnotě" každého včetně provinilců) - ty nakonec vyjadřují lásku k bližnímu.

3. Teologická témata

a) Bůh bez Ježíše?

Starozákonní texty čteme a snažíme se jim porozumět obvykle prostřednictvím Nového zákona a křesťanským pohledem. Oddíl z Lv 19 se tomu přímo nabízí, protože slova o lásce k bližnímu snadno v NZ najdeme a máme je spojena s Ježíšem. Nedá se však o Bohu něco říci bez Ježíše? Lv 19 trochu relativizuje náš christocentrismus: lze přece o Bohu něco říci na základě příkazů, u nichž Ježíš není. Když Pavel a po něm evangelisté převzali tradice vzešlé z Lv 19, potvrdili tím, že bylo toto místo v jejich době známé.

b) Existuje křesťanská etika?

Tyto dva verše lze nepochybně číst "eticky" či "humanitně": "musíš činit dobré a zůstat lidský, to jest spravedlivý i vůči protivníkovi nebo když jsi sám obětí křivdy." Avšak zdůvodnění já jsem Hospodin, váš Bůh dává těmto příkazům ještě rozměr teologický: v respektu k těmto přikázáním jde o samotného Boha. Jinak řečeno: série příkazů a jejich důsledků je příležitostí k budování vztahu a dialogu s Bohem. Vyslovit tyto příkazy znamená říci něco o Bohu.

Přítomnost teologického rozměru v etických požadavcích klade ovšem otázku: existuje náboženská etika? Lze hovořit - aspoň pokud jde o nás - o etice křesťanské? Není etika spíš "lidská", není založena spíš na obecných hodnotách jako spravedlnost či sdílení, k nimž náboženství přitaká a dodá zdůvodnění? Teologickým tématem tak nejsou tolik činy, jako spíš jejich motivace.

Ještě jinými slovy: Jak lze vyjádřit vztah mezi transcendentním a tím, co žijeme každodenně?

c) Co znamená milovat?

Spojení lásky a bližního v rámci příkazů nepočítá s láskou coby spontánním citem,

afektivním přilnutím, náklonností srdce. Milování není ani nechtěné, ani přirozené, ani instinktivní, nýbrž je to především výsledek jednání, výsledek řady konkrétních činů (připomínám překlad, který jsme zvolili ve v. 18: láska k bližnímu není vlastně příkaz, nýbrž důsledek).

Věta “nelze milovat bližního, jemuž něco vyčítám nebo s nímž jsem ve sporu” by se do Lv 19 nehodila. Výtky, nespravedlnost, znevýhodnění (oběť, někdo slabší, příchozí) jsou příležitostí k utváření podmínek, v nichž se lásce k bližnímu daří. Tato slova jsou adresována tam, kde by mohlo převážet nepřátelství, odmítnutí, chuť se mstít nebo někoho zneužít.

Lv 19,17-18 do takové situace praví: Budeš jednat jinak, abys se k bližnímu přiblížil, a tak ho budeš milovat. Milování tak patří k jednání a žádá si napravení vztahů, často návrat ke spravedlnosti.

d) Kde je vina?

Mít pocit, že jsem obětí, dostat se do sporu, zakusit nepřátelství, ba nenávisť - to vše není vina. Zato je vinou vůči bližnímu i vůči Bohu, odmítnu-li v takovém případě zasáhnout, zůstanu-li stranou v případě křivdy... V tom jsou tyto verše osvobodivé: Druhý se může něčeho

dopustit a já mohu vyjádřit svůj pocit (křivdy, nenávisť), mohu říci své a tudíž se pokusit druhému přiblížit.

Vina se tak přemístila: není v tom, co jsme a co cítíme, nýbrž ve zlomení vztahu k druhému.

Odmítnu-li se do věci vložit, odmítám tím setkání s druhým, budeme se míjet, ztratíme se.

Odmítnout vztah k bližnímu znamená vylučovat jeho i sebe ze vztahů sociálních i k Bohu.

Vina - anebo hřích - nepatří do katalogu zlých činů nebo omylů, nýbrž k tomu, co vzdaluje a odděluje od bližního a od Boha.

4. Dnešní pohled na tento text

Kazateli i posluchačům jsou dobře známy některé novozákonní texty (Mt 5,43; 19,19; 22,39; Mk 12,31-33; Lk 10,27; Ř 13,9; Ga 5,14; Jk 2,8). Kazatel by se měl vyhnout interpretaci veršů z Lv 19 na základě těchto novozákonních pasáží. V souvislosti mezináboženského dialogu lze na tento text kázat, aniž by se mluvilo o způsobu, jímž se novozákonní autoři chopili tradic, které tento a podobné texty uváděly do života.

Riskujeme tím ovšem, že přejdeme svou identitu a sklouzneme k prezentaci jakéhosi “metanáboženství”, jež by bylo syntézou všeho možného. Oč by mělo jít: ukázat, v čem toto slovo Lv 19 říká něco podstatného o Bohu (Otcí Ježíše Krista).

Větu “milovat budeš bližního svého jako sebe samého” zná každý. Posluchačům se nejspíš vybaví souvislost náboženství, katechismu, židokřesťanské etiky. Kazatel aby se pokusil

zbavit text všeho, co k němu posluchači obvykle lepí. Právě proto bude dobře připomenout souvislost konfliktních vztahů, nespravedlnosti, znevýhodnění.

Kazatel si s posluchači může "hrát": kdo je autorem těchto výroků? Ježíš, Mojžíš, Abraham, David nebo nějaký neznámý písař?

A konečně: Nabízí se liturgická stavba Lv 19 (opakování určitých vět).

5. Podněty pro kázání

a) Kárání pro lásku

Kárání (trest) a láska bývají vnímány skoro jako protiklady: láska přece má být spontánní, snadná, nežádá velké úsilí, nesmí ji kalit žádné nedorozumění, natož útok. Copak lze mít rád někoho, vůči komu mám (oprávněné) výhrady a jsem s ním ve pří? Jakpak milovat někoho nepříjemného?

Lv 19 vybízí ke kárání (trestání) právě kvůli lásce: nikoli odsoudit, přerušit kontakt, nýbrž ukázat druhému zlo, jehož se dopustil, aniž si to (možná) uvědomil. Neomlouvat zlo ani je nepřecházet mlčením, naopak připomenout a vyjádřit to, co je nepříjemné, kvůli možnému řešení (přinejmenším je třeba pojmenovat nastalou situaci, reagovat, jestliže se druhý provinil; nepřestovat v sobě takové a onaké pocity, ale otevřít jim - včetně nenávisti - dveře). Bude-li takový pokus o řešení účinný, snad se podaří dřív či později dojít až k tomu, o čem tu běží: k "léčení" a snad záchraně poničeného vztahu a k přiblížení dvou lidí. To je přece smysl kárání (trestu): vzájemné přiblížení.

Existuje nebezpečí, že se člověk - v dobrém úmyslu - obrátí s výtkou na někoho druhého, ovšem z pozice kohosi lepšího, kdo se sklání ke komusi horšímu (a činí tak samozřejmě "v lásce"). Pak je namístě připomenout dvě poznámky:

* Jedná se tu o situaci křivdy, nespravedlnosti, kdy je člověk poněkud vyveden z rovnováhy. Nejdřív bychom měli uznat a připustit si své vlastní pocity (nepřátelství, možná i nenávisti) a měli bychom je vyjádřit dřív, než začnou ničit. Tento postup tedy obnáší, že uznáme svou vlastní slabost.

* V situaci křivdy a nespravedlnosti, ať už jsme její obětí nebo jsme ji někomu způsobili, neexistuje neutrální, objektivní postoj. Snad za nespravedlnost neneseme odpovědnost, neseme ji však za to, jak na nastalou situaci budeme reagovat. A naše reakce má směřovat ke sblížení, nikoli vzdalování.

b) "Sloveso milovat" při svatebních bohoslužbách

Tento oddíl z Lv 19 lze číst při bohoslužbách, během nichž se uzavírá svatba. Legislativa pamatuje v otáce manželství na ledacos, slovo "láska" však v paragrafech nepřevládá - snad že se jeho obsah právníkům těžko definuje. Však je náplň toho slova záležitostí těch

dvou a jejich soužití.

Ani Lv nedefinuje slovo láska, ale pokouší se nabídnout ilustraci postoje, jenž vede k lásce ve společenství, kde jsou vazby dosti úzké, každodenní, tudíž snadno i konfliktní. Legislativa i kniha Lv jako by označovaly mantinely (každý dle svých kompetencí - legislativa zákony, Lv příkazy). Snad je dobře připomenout, že city (třebas vybičované k maximu) patří do určitého rámce a prostředí.

A tak i když je vzájemná přitažlivost muže a ženy přirozená a instinktivní, společně trávená léta jsou permanentním tvořením, jež si žádá jistá pravidla náležející k "umění milovat".

Tato pravidla mají napomoci, aby svazek mohl trvat dlouho a byl pro oba skutečně společný, a aby se naučili vyjadřovat své pocity včetně negativních (už byla řeč o nepřátelství, ba nenávisti) - je přece důležité naučit se tyto věci zvládat tak, aby druhého (a tedy ani mne samotného) neničily.

c) Zákon

Hovoří-li se o předpisech Lv 19, říká se tím něco o Bohu. Věta "já jsem Hospodin, tvůj Bůh" se stává teologickým zdůvodněním instrukcí, jež objasňují, co je dobré a co zlé.

Reformátoři svého času psali o tom, že se bez zákona neobejdeme. Zákon nemá svrchovanou autoritu, může nám však hodně pomoci, a to hned v trojím směru:

* Předně je zákon záležitostí náboženskou (a poněkud paradoxní): Zákon je tu proto, abychom pochopili, že nejsme s to jej dodržet a skutečně respektovat. Zákon je tudíž nástroj, který má ukázat naši lidskou slabost a naše meze (tváří v tvář Bohu, bližním, konečně i nám samým).

* Za druhé je tu zákon jako zábrana: aby se lidi navzájem nesežrali a neudělali si ze života peklo. Zákon má za úkol garantovat aspoň minimum spravedlnosti a rovnosti mezi lidmi, aby mohli žít společně a vzájemně se nezničit.

* Do třetice je zákon učitelem: slouží jako směrovky, podle nichž se lze orientovat a postupovat v životě i ve víře. Cílem není přehnaně tuhá kázeň, nýbrž růst osobnosti, růst odpovědnosti.

Má-li nějaká (byť malá) skupina lidí být pospolu, bude se jí v praxi druhý a třetí ze zde zmíněných bodů hodit: nezlikvidovat jeden druhého, dopřát (sobě i druhým) aspoň minimum solidarity a spravedlnosti...

Právě to předpisy Lv 19 sledují a to člověku nabízejí: pomoc při formování a růstu jeho osobnosti a lidství.

